

HOE NAUWKEURIG IS DE NIEUWE BIJBELVERTALING?

door: Dr. G.H. Kramer

U hebt ongetwijfeld gehoord dat er in oktober 2004 een nieuwe Bijbelvertaling is verschenen, de NBV. Zowel de christelijke als de niet-christelijke media hebben er uitgebreid aandacht aan besteed. In een tussentijdse publicatie, getiteld 'Werk in uitvoering', is in 1998 al een verantwoording en toelichting gegeven op dit project. Ook achterin de NBV staat een Verantwoording afgedrukt. Welke pretenties heeft deze vertaling? En worden die waargemaakt? Daarover gaat dit artikel.

Achtergrond en doelstelling van de NBV

De NBV is een gezamenlijk project van de Katholieke Bijbelstichting en het Nederlands Bijbelgenootschap. Men wil hiermee een geheel nieuwe vertaling van het Oude en het Nieuwe Testament presenteren die een 'interconfessioneel' karakter draagt. Deze vertaling streeft ernaar 'alle wezenlijke tekstelementen van het oorspronkelijke Hebreeuws, Aramees en Grieks in een natuurlijk Nederlands met een overeenkomstige stijl en taalkwaliteit over te zetten'. De initiatiefnemers willen een vertaling leveren 'die in de eerste helft van de komende eeuw de standaardeditie kan worden in het gehele Nederlandse taalgebied: in gebruik op scholen, voorgelezen in kerken en synagogen, geciteerd in de krant en de literatuur; stof voor meditatie en bijbelstudie, materiaal voor polemieken, inspiratie voor kunstwerken'. Voorzitter en vice-voorzitter van de begeleidingscommissie zeggen zich te realiseren dat deze ambitieuze doelstelling hen aanspoort tot 'grote zorgvuldigheid en hoge kwaliteitseisen'.

De NBV leest bijzonder vlot. Taal en stijl zijn zonder meer eigentijds te noemen. Ouderwetse woorden en lange samengestelde zinnen worden zo veel mogelijk vermeden, dus voor veel mensen zal dit een belangrijke reden zijn tot aanschaf van deze vertaling over te gaan. Maar wat heeft de lezer dan in handen? Een parafraze, zoals het Levende Woord of Het Boek? Dit soort uitgaven zijn prima materiaal voor mensen die de Bijbel niet kennen en / of een taalachterstand hebben. Voor Bijbelstudie zijn ze echter totaal ongeschikt, want wie aan Bijbelstudie doet, wil weten wat er echt staat. Ook een christen die voor zichzelf de Bijbel leest, zal willen weten wat de Bijbelschrijvers echt geschreven hebben. Op den duur zal hij daarom geen genoegen meer nemen met de waterige melk van genoemde parafrazen, maar verlangen naar de vaste spijs van het echte Woord. Moet de NBV ook in dit rijtje van parafrazen geplaatst worden? Het zou niet eerlijk zijn dat te beweren. Men heeft wel degelijk geprobeerd te 'ver-talen', d.w.z. alle elementen uit de oorspronkelijke tekst recht te doen. Het resultaat zou ik een *literaire vertaling* willen noemen. Maar als men beweert dat de NBV geschikt is voor Bijbelstudie, gaat men echt te ver. Daar is een veel nauwkeuriger vertaling voor nodig. De vertalers beweren weliswaar nauwkeurig te zijn geweest, maar zelfs binnen de eigen doelstelling en vertaalprincipes van de NBV (zie hieronder) was een nauwkeuriger vertaling mogelijk geweest zonder dat concessies aan de leesbaarheid waren gedaan.

Om deze bewering te onderbouwen is het nodig eerst de vertaalprincipes onder de loep nemen.

Iets over de vertaalprincipes van de NBV

De NBV wil zowel 'brontekstgetrouw' als 'doeltaalgericht' zijn. Tussen de 'brontekst' (de oorspronkelijke tekst; in het NT is dat het Koinè-Grieks) en de 'doeltaal' (het moderne Nederlands) bestaan grote verschillen in taalsysteem en woordgebruik. Elke vertaler voelt deze verschillen als een spanningsveld, waarin hij uitersten als een star-letterlijk vertaling en een vage parafrase doorgaans probeert te vermijden. De NBV wil bewust *niet* woord-voor-woord of zin-voor-zin vertalen, maar wil letten op 'de tekstsamenhang binnen een groter geheel'. Men stelt dan ook: 'vertalen is interpreteren'.

Gedeeltelijk is dit juist, zeker als de brontekst woorden bevat die op meer dan één manier vertaald kunnen worden. Dan zal de samenhang, alsook de visie die de vertaler op deze samenhang heeft, de weg wijzen naar de juiste keus. Maar dit keuzeprobleem doet zich beslist niet in elke zin voor. Daarom zou ik de uitspraak 'vertalen is interpreteren (=uitleggen)' willen nuanceren tot: 'vertalen is een brug naar de uiteindelijke interpretatie, maar is nimmer de interpretatie zelf'. Uitleg *binnen* de vertaling moet juist zo veel mogelijk worden vermeden, zodat de lezer zelfstandig en niet aan de hand van de vertaler de tekst kan lezen en verklaren. Oftewel: hij moet geen mengvorm van vertaling en interpretatie geboden krijgen.

De vertalers van de NBV willen ook steeds weten of bepaalde woorden in de brontaal een *taalkenmerk* (een stukje taaleigen, bijv. een uitdrukking) of een *tekstkenmerk* (iets dat eigen is aan de te vertalen tekst, relevante informatie) is. Een taalkenmerk kan niet in de vertaling worden overgenomen, een tekstkenmerk wel. Deze afweging kan ertoe leiden dat in het Oude Testament de woorden 'met het zwaard uitroeien' als 'taalkenmerk' worden opgevat en worden dan vertaald als 'uitroeien', wanneer de vertaler meent dat de woorden 'met het zwaard' deel van een uitdrukking en dus niet functioneel zijn. Ikzelf zou deze woorden pas durven weglaten als onomstotelijk vaststond dat de toevoeging 'met het zwaard' ook in de brontaal op plaatsen voorkwam in een samenhang waar het uitroeien uitdrukkelijk op een *andere* manier dan met een zwaard plaatsvond. In zo'n geval spreken we van een 'versteende uitdrukking'. Wie echter ten onrechte bewust (of uit slordigheid?!) woorden weglaat, verminkt de tekst en vertaalt onnauwkeurig.

De inspiratie van de Schrift

Wie zich bewust op het standpunt stelt dat de Bijbel het Woord van God is, zal alleen al daarom nauwkeurig willen vertalen en niets willen weglaten of toevoegen.

In de Inleiding op de Telosvertaling van het Nieuwe Testament (1982) hebben we (J. Klein Haneveld, W.J. Ouweneel, H.P. Medema en G.H. Kramer) daarom de volgende passage opgenomen: *'De wens zoveel mogelijk lezers te bereiken mag niet ten koste gaan van de nauwkeurigheid van de vertaling. Bijbelvertaalwerk dat uitgaat van de woordelijke, volledige inspiratie van de Schrift ... zal grote eerbied hebben voor elk afzonderlijk woord van de grondtekst en dus ook zo veel mogelijk woord voor woord willen vertalen'*. Dat is een belangrijk uitgangspunt. Wie de Bijbel vertaalt, is niet met zomaar een interessant literair werk uit de oudheid bezig, maar met het door de Heilige Geest geïnspireerde, gezaghebbende Woord van God. Wie zich dat realiseert, bedenkt zich wel tweemaal voordat hij iets weglaat, toevoegt of wijzigt. Dat mag slechts gebeuren als het Nederlands zonder zo'n ingreep volstrekt onbegrijpelijk dreigt te worden. Vandaar de vele vertaaltechnische noten in de Telosvertaling.

Hoe nauwkeurig is de NBV?

Ik heb de eerste vier hoofdstukken van de NBV-versie van het boek Handelingen zorgvuldig doorgenomen. Dit heeft geresulteerd in een reeks Bijbelverzen die naar mijn oordeel niet nauwkeurig genoeg vertaald zijn - terwijl dit het minste is dat verwacht mag worden van een vertaling die pretendeert (ook) geschikt te zijn voor Bijbelstudie. Zelfs binnen de doelstelling van de NBV was een nauwkeurigere vertaling mogelijk geweest. De hele lijst is te lang om hier af te drukken; daarom geef ik een selectie uit Handelingen 1-2. Steeds volgt eerst de NBV-versie, met daarin onderstreept wat m.i. ten onrechte is gewijzigd, weggelaten of toegevoegd. Daaronder staat steeds cursief de (opnieuw met de Griekse tekst vergeleken) Telos-versie van het desbetreffende vers.

Hoofdstuk 1

1:3 Na zijn lijden en dood heeft hij hun herhaaldelijk bewezen dat hij leefde;
aan wie Hij Zich ook, nadat Hij had geleden, levend heeft vertoond met vele duidelijke bewijzen

1:3 over het koninkrijk van God.
.... over de dingen die het koninkrijk van God betreffen

1:5 Johannes doopte met water, maar binnenkort worden jullie gedoopt met de heilige Geest.'
Want Johannes doopte wel met water, maar u zult met [de] Heilige Geest worden gedoopt, niet vele dagen hierna

1:6 'Heer, gaat u dan binnen afzienbare tijd het koningschap over Israël herstellen?'
Heer, zult U in deze tijd het koninkrijk voor Israël herstellen?

1:7 Hij antwoordde: 'Het is niet jullie zaak om te weten wat de Vader in zijn macht heeft vastgesteld over de tijd en het ogenblik waarop deze gebeurtenissen zullen plaatsvinden.
Hij echter zei tot hen Het komt u niet toe tijden of gelegenheden te weten die de Vader in zijn eigen macht heeft gesteld.

1:9 Toen hij dit gezegd had, werd hij voor hun ogen omhooggeheven en opgenomen in een wolk, zodat zij hem niet meer zagen.
En terwijl Hij dit zei, werd Hij opgenomen, terwijl zij toekeken, en een wolk onttrok Hem aan hun ogen.

1:10 Terwijl hij zo van hen wegging en zij nog steeds naar de hemel staarden, stonden er opeens twee mannen in witte gewaden bij hen.
En toen zij naar de hemel staarden terwijl Hij heenging, zie, twee mannen stonden bij hen in witte kleren,

1:11 Zij zeiden: 'Galileeërs, wat staan jullie naar de hemel te kijken? Jezus, die uit jullie midden in de hemel is opgenomen, zal op dezelfde wijze terugkomen als jullie hem naar de hemel hebben zien gaan.
die ook zeiden: Galilese mannen, wat staat u naar de hemel te kijken? Deze Jezus, die van u is opgenomen naar de hemel, zal zó komen, op dezelfde wijze als u Hem naar de hemel hebt zien gaan.

1: 14 Vurig en eensgezind wijdden ze zich aan het gebed, samen met de vrouwen en met Maria, de moeder van Jezus, en met zijn broers.
Deze allen volhardden eendrachtig in het gebed, met [enige] vrouwen en Maria, de moeder van Jezus, en zijn broers.

1:15 In die dagen stond Petrus op te midden van de leerlingen
En in die dagen stond Petrus op te midden van de broeders

1:16 'Broeders en zusters, het schriftwoord waarin de heilige Geest bij monde van David heeft gesproken over Judas, ... moest in vervulling gaan.
Mannen broeders, het Schriftwoord moest vervuld worden, dat de Heilige Geest door [de] mond van David tevoren heeft gezegd over Judas

1:17 Judas was een van ons en had deel aan onze dienende taak.

want hij werd onder ons gerekend en had zijn deel aan deze bediening gekregen

1:18 maar bij een val werd zijn buik opengereten zodat zijn ingewanden naar buiten kwamen.

en voorover gevallen is hij midden opengereten en al zijn ingewanden zijn uitgestort.

1:20 Laat een ander zijn taak overnemen.

Laat een ander zijn opzienschap nemen.

1:22 vanaf de doop door Johannes tot de dag waarop hij in de hemel werd opgenomen,

te beginnen bij de doop van Johannes tot op de dag dat Hij van ons werd opgenomen

1:22 samen met ons getuigen van zijn opstanding.'

met ons getuige van zijn opstanding worden

1:24 Daarna baden ze als volgt: 'U Heer, doorgrondt ieders gedachten.

En zij baden aldus: U, Heer, kenner van aller harten,

1:24/25 om als apostel zijn dienende taak te verrichten en de plaats in te nemen van Judas, die zijn ondergang tegemoet is gegaan'

om de plaats van deze bediening en dit apostelschap in te nemen, waarvan Judas is afgevallen om naar zijn eigen plaats te gaan

Hoofdstuk 2

2:4 en allen werden vervuld van de heilige Geest en begonnen op luide toon te spreken in vreemde talen, zoals hun door de Geest werd ingegeven.

En zij werden allen vervuld met [de] Heilige Geest en begonnen in andere talen te spreken, zoals de Geest hun gaf uit te spreken.

2:5 In Jeruzalem woonden destijds vrome Joden ,

Nu woonden er in Jeruzalem Joden, godvrezende mannen

2:6 Toen het geluid weerklonk, dromden ze samen en ze raakten geheel in verwarring omdat ieder de apostelen en de andere leerlingen in zijn eigen taal hoorde spreken.

Toen nu dit geluid was ontstaan, kwam de volksmenigte samen en raakte in verwarring, want ieder hoorde hen in zijn eigen taal spreken.

2:10,11 en ook Joden uit Rome die zich hier gevestigd hebben, Joden van geboorte en proselieten,

en de hier woonachtige Romeinen, zowel Joden als proselieten

2:13 Maar sommigen zeiden spottend: 'Ze zullen wel dronken zijn.'

Anderen echter zeiden spottend: Zij zijn vol zoete wijn.

2:14 Daarop trad Petrus naar voren, samen met de elf andere apostelen, verhief zijn stem en sprak de menigte toe: 'U Joden en inwoners van Jeruzalem, luister naar mijn woorden en neem ze ter harte.

Petrus echter stond op met de elf, verhief zijn stem en sprak hen toe: Joodse mannen en u allen die in Jeruzalem woont, dit zij u bekend en leent het oor aan mijn woorden

2:17 Aan het einde der tijden, zegt God, zal ik op alle mensen mijn geest uitgieten.

En het zal gebeuren in de laatste dagen, zegt God, dat Ik van mijn Geest zal uitstorten op alle vlees

2:18 mijn geest uitgieten

van Mijn Geest uitstorten

2:22 Israëlieten, luister naar wat ik u zeg:

Mannen van Israël, hoort deze woorden

2:23 hebt u door heidenen laten kruisigen en doden.

hebt u door de hand van wettelozen aan [het kruis] gehecht en gedood

2:25 hij is aan mijn zijde en voorkomt dat ik wankel.

want Hij is aan mijn rechterhand, opdat ik niet wankel

2:26 Ja, mijn lichaam zal behouden blijven,

ja, ook mijn vlees zal rusten in hoop

2:27 want u zult mij niet overleveren aan het dodenrijk en het lichaam van uw trouwe dienaar zal niet tot ontbinding overgaan.

want u zult mijn ziel niet aan de hades overlaten en uw Heilige geen ontbinding te zien geven

2:28 U hebt mij de weg naar het leven getoond, Uw nabijheid zal mij vervullen met vreugde.

U hebt mij de wegen van het leven bekend gemaakt, U zult mij met blijdschap vervullen bij Uw aangezicht (+ noot: Of 'met', d.i. door uw aangezicht te zien)

2:29 Broeders en zusters,

Mannen broeders

2:29 u zult mij wel toestaan dat ik over de aartsvader David zeg dat hij gestorven en begraven is;

het is geoorloofd met vrijmoedigheid tot u te spreken over de aartsvader David, dat hij én gestorven én begraven is

2:30 Maar omdat hij een profeet was

Daar hij dan een profeet was

2:31 dat deze niet aan het dodenrijk zou worden overgeleverd en dat zijn lichaam niet tot ontbinding zou overgaan.

dat Hij niet aan [de] hades is overgelaten en zijn vlees geen ontbinding heeft gezien

2:32 Jezus is door God tot leven gewekt,

Deze Jezus heeft God opgewekt

2:33 Hij is door God verheven, zit aan zijn rechterhand, en heeft van de Vader de heilige Geest, die ons beloofd is, ontvangen. Die Geest heeft hij op ons doen neerdalen, en dat is wat u ziet en hoort.

Nu Hij dan door de rechterhand van God is verhoogd en de belofte van de Heilige Geest heeft ontvangen van de Vader, heeft Hij dit uitgestort wat u <en> ziet en hoort

2:36 Laat het hele volk van Israël er daarom zeker van zijn dat Jezus, die u gekruisigd hebt, door God tot Heer en messias is aangesteld.

Laat het hele huis van Israël dan zeker weten, dat God Hem zowel tot Heer als tot Christus heeft gemaakt, deze Jezus die U hebt gekruisigd

2:37 Toen ze dit hoorden waren ze diep getroffen en vroegen aan Petrus en de andere apostelen: 'Wat moeten we doen, broeders?'

Toen zij nu dit hoorden, werden zij in het hart getroffen en zij zeiden tot Petrus en de overige apostelen: Wat moeten wij doen, mannen broeders?

2:38 Petrus antwoordde: 'Keer u af van uw huidige leven en laat u dopen onder aanroeping van Jezus Christus om vergeving te krijgen voor uw zonden. Dan zal de heilige Geest u geschonken worden,

En Petrus <zei> tot hen: Bekeert u (lett. hebt berouw), en laat ieder van u gedoopt worden in de naam van Jezus Christus tot vergeving van uw zonden, en u zult de gave van de Heilige Geest ontvangen

2:39 want voor u geldt deze belofte,

Want voor u is de belofte

2:40 Ook op nog andere wijze legde hij getuigenis af, waarbij hij een dringend beroep op zijn toehoorders deed met de woorden: 'Laat u redden uit dit verdorven mensengeslacht!'

En met vele andere woorden betuigde en vermaande hij hen en zei: Laat u behouden van dit verkeerde geslacht.

2:41 op die dag breidde het aantal leerlingen zich uit met ongeveer drieduizend.

en er werden op die dag ongeveer drieduizend zielen toegevoegd

2:42 Ze bleven trouw aan het onderricht van de apostelen, vormden met elkaar een gemeenschap, braken het brood en wijdden zich aan het gebed.

Zij nu bleven volharden in de leer van de apostelen en in de gemeenschap, in de breking van het brood en in de gebeden.

2:43 De vele tekens en wonderen die de apostelen verrichtten, vervulden iedereen met ontzag.

En er kwam vrees over elke ziel, en vele wonderen en tekenen gebeurden door de apostelen.

2:44 Allen die het geloof hadden aanvaard, bleven bijeen en hadden alles gemeenschappelijk.

allen nu die geloofden, waren bijeen en hadden alle dingen gemeenschappelijk.

2:45 Ze verkochten al hun bezittingen en verdeelden de opbrengst onder degenen die iets nodig hadden.

en zij verkochten hun goederen en bezittingen en deelden ze uit aan allen, naar dat iemand nodig had.

Gebruikte literatuur

* Het Nieuwe Testament, Herziene Voorhoeve-Uitgave, Vaassen 1982

* Werk in uitvoering, Eerste deeluitgave van de [Nieuwe Bijbelvertaling]. Ester Prediker Jona Judit Handelingen, Met verantwoording en toelichting, 's-Hertogenbosch 1998

* The Greek New Testament, Fourth Revised Edition, Stuttgart 1994

* Bijbel in NBV-vertaling, Heerenveen / 's-Hertogenbosch 2004

G.H.K. Brunssum, 29 oktober 2004

Reageren?

tel. 045-5251329

e-mail: g.h.kramer@hetnet.nl